

GETTING BACK HOME

Identity formation in modern Sámi literature

SATU GRÖNDAHL

Keywords

Sámi identity, self-identity, indigenous literature

Summary

In this article, I examine how modern Sámi identity is described in the novels of Annica Wennström and Ann-Helén Laestadius. Both authors deal with female protagonists, who live in cities outside the traditional areas of Sápmi, but who as young adults become deeply interested in their family history. The narrators are relating a history of denial in which everything that had to do with “Sáminess” should be silenced and forgotten as well as a story about young protagonists who try to reconstruct their individual identity in a modern and globalized world. The theoretical framework derives mainly from social psychology and gender studies. The relationship between modernity and the individual “self” has been analysed by Anthony Giddens who suggests that globalization has been linked with extensive consequences for the personal life on an individual level, and the self has become a reflexive project that each individual must construct and preserve.

Wennström’s and Laestadius’ novels are challenging the borders of the collective identity of their group. The novels speak for a widened and more open collective Sámi identity, which includes the Sámis living in urban environments, and even those who do not master the Sámi language. The protagonists are also very much aware of the changeability and conceptuality of self-identity, as they became aware of their own possibilities to create a reflexive and trustworthy self-narrative. Both authors are writing about protagonists whose self-identity is been processed in a profound, even distressing, way. In the end of the novels, the protagonists have acquired enough self-regard and integrity to maintain the feeling that their “self” is living and they can reflexively control it.

Artikeln undersöker hur modern samisk identitet formuleras och skapas i Annica Wennströms och Ann-Helén Laestadius romaner om unga kvinnor som växer upp utanför det samiska kollektivet, men börjar intressera sig för sin familjehistoria. Hur kan samiskhet och identitet förstås utifrån dessa texter?

ATT KOMMA HEM

Identitetsskapande i modern samisk litteratur

SATU GRÖNDAHL

Den moderna samiska litteraturen kom igång i bredare skala under 1970-talet, då den etniska mobiliseringen startade bland samiska kulturarbetare och politiker (Lehtola 2004: 95). Idag finns det flera samiska författare som lever i urbana miljöer och tematiserar förhållandet mellan unga samer som har vuxit upp i städer och det ”traditionella” samiska kollektivet samt den ”traditionella” samiska identiteten. Det bör understrykas att det även hos samiska forskare finns olika sätt att definiera samiskhet. Den samiska identiteten har ofta beskrivits som ett relativt stabilt koncept, som består av identifierbara markörer. Till exempel har Mikael Svonni nämnt följande markörer för samiskhet: samer är ett folk som har sitt eget land, sitt eget språk, sina egna näringar, historia, traditioner, kultur och sitt eget sätt att leva i samhället (Svonni 1996: 108). Vuokko Hirvonen (2008: 114) menar att språket är det viktigaste kriteriet. Även familjeband och kännetecken om sin släkthistoria ses som traditionella markörer för samiskhet.

Sanna Valkonen (2009: 109–110) menar i en diskursanalytisk studie att i samernas egna skildringar framhävs det egna språket, ett särskilt förhållande till naturen och en särpräglad kultur som naturaliserade substanser i den samiska identiteten. Veli-Pekka Lehtola (2004: 9) betonar på sin sida att den samiska kulturen har förändrats avsevärt under de senaste decennierna och att den samiska identiteten har utvecklats i nya riktningar, alltefter moderna influenser, nya idéer och ändrade synsätt. Även Marianne Liliequist konstaterar i sin studie om dekoloniserande strategier i äldre samiska kvinnors identitetsarbete, att den samiska identiteten hela

tiden måste återerövas. Även om man är född i en samisk familj, talar samiska och är kunnig i den samiska traditionen, är det enligt Liliequists informanter inte självklart att man manifesterar sin tillhörighet eller ens erkänner sin bakgrund (Liliequist 2017: 184).

Den officiella definitionen av samer kan anses vara relativt vid, men den har kritiserats för att utelämna samer som har assimilerats språkligt i flera generationer. Man kan säga att diskrimineringen av de språkligt mest utsatta samerna – de som förlorat sitt språk genom assimileringsspolitiken – fortsätter genom att de utestängs från den officiella definitionen. I Sverige och Finland definieras samer officiellt dels genom självidentifikation, dels genom att personen måste ha samiska som sitt första språk, eller att åtminstone en förälder eller mor- eller farförälder hade samiska som sitt första språk (Lehtola 2004: 10). I Norge gäller samma kriterier men man räknar ytterligare en generation, det vill säga om mor- eller farföräldrarnas föräldrar talade samiska kan personen definieras som same.

Ungdomars berättelser en ny trend

Denna artikel diskuterar hur den moderna samiska identiteten beskrivs i romaner skrivna av två samtida samiska författare, Annica Wennström och Ann-Helén Laestadius. Syftet är att undersöka hur huvudpersonernas uppfattning om sin egen identitet korrelerar med deras levnadsöden, det vill säga hur deras levnadshistoria har formulerat uppfattningen om personernas innersta, ”självet”. En viktig fråga i sammanhanget är hur minoritetsspråket beskrivs i relation till huvudpersonernas självidentitet. Båda författare har sina rötter i den samiska gruppen och definierar sig själva som samer. Annica Wennström (född 1966) tillbringade sin barndom i närheten av Umeå, i Holmsund, och hennes familj kommer från Ran och Gran samebyar. Hon lever i Stockholm idag. Hennes familj hör till den sydsamiska gruppen och har varit språkligt assimilerad under åtminstone två generationer. Ann-Helén Laestadius (1971) hör å sin sida till den nordsamiska gruppen och hennes familj kommer från Kiruna. Även hon är för närvarande bosatt i Stockholm. Varken Wennström eller Laestadius lärde sig samiska i sitt barndomshem. Medan Annica Wennströms föräldrar själva inte behärskade språket, ville Ann-Helén Laestadius mor skydda henne genom att inte överföra ett stigmatiserat språk till sitt barn (Lindström 2017).

Det primära materialet består av fem romaner: Annica Wennströms *Lappskatteland. En familjesaga* (2006), och Ann-Helén Laestadius fyra ungdomsböcker, tetralogin *SMS från Soppero* (2006), *Hej vacker* (2010), *Ingen annan är som du* (2011) och *Hitta hem* (2012). Alla dessa verk har anknytning till en populär trend inom den samiska litteraturen, nämligen skönlitteratur vars centrala tematik handlar om en ung, från samiskhet alienerad huvudperson

och hens resa tillbaka till sina rötter. Sådana skildringar har varit så frekventa under de senaste decennierna, att litteraturvetarna till och med har talat om en ny genre i den samiska litteraturen (Ahvenjärvi 2017: 40).

Teoretiska utgångspunkter

Det generella teoretiska ramverket är främst hämtat från socialpsykologi och genusvetenskap, och därtill använder artikeln några postkoloniala begrepp, främst *strategisk essentialism*. Begreppet introducerades av Gayatri Chakravorty Spivak under 1980-talet. Med strategisk essentialism menas att en grupp anammar en gemensam kollektiv identitet och slätar över inbördes olikheter i syfte att nå gemensamma politiska mål. Spivak tog sedermera avstånd från begreppet eftersom det gavs tolkningar med nationalistiska syften (Spivak 1993: 3–6). I likhet med de nämnda ämnesområdena socialpsykologi och genusvetenskap, läses och tolkas litteraturen i denna artikel i relation till samhällliga och politiska strukturer.

Förhållandet mellan modernitet, eller senmodernitet, och det individuella jaget eller självet analyseras till exempel av Anthony Giddens i *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age* (1991). Giddens menar att högmoderniteten, eller den sena moderniteten, är ett post-traditionellt tillstånd som karaktäriseras av en ökande institutionell reflexivitet, och att globaliseringen har blivit en del av det personliga livet på individnivå. Jaget har blivit till ett självreflekterande projekt, som underhålls genom en kontextualiserande och reviderbar berättelse om självidentiteten. Giddens menar vidare att självidentiteten är en reflexiv berättelse om jaget, benämnd som "self-narrative", en berättelse om det förgångna och individens historia: "[self-identity] is the self as reflexively understood by the person in terms of her or his biography" (Giddens 1991: 53).

En individ som har en relativt stabil och en för hen relevant självidentitet, har en känsla av biografisk kontinuitet som hen har kontroll över, och handskas med instinktivt. Individen ska även kunna kommunicera sin identitet till andra personer på ett trovärdigt sätt, och få den bekräftad (Giddens 1991: 54).

Giddens understryker att individen som har ett oklart förhållande till sin historia och till verkligheten tenderar att uppvisa specifika karakteristika, så som brist på biografisk och tidsmässig kontinuitet. Tidsuppfattningen framskrider inte linjärt och tiden kan av individen förstås som en serie sinsemellan åtskilda händelser. Det går inte att upprätthålla en trovärdig berättelse om ens identitet. Individen kan också misslyckas med att skapa en känsla av att man existerar och att man är levande, och slutligen kan individen uppfatta sig själv som icke-existerande, till och med död. Därtill kan individen misslyckas med att

utveckla eller upprätthålla självintegritet och självrespekt, och därmed känna en moralisk tomhet (Giddens 1991).

Den postkoloniala forskningsinriktningen har kritiserats av många forskare då man menat att den glömt urfolkens situation, att den har fokuserat på författare som skriver på engelska och att den har utgått från att den koloniala situationen redan har upphört (Hirvonen 2008: 33–34). Emellertid finns det begrepp inom den postkoloniala forskningen som fortfarande är användbara i forskningen om den samiska kulturen, som det tidigare nämnda begreppet strategisk essentialism. Strategisk essentialism utgör en praxis som presenterar gruppens intressen genom att betona dess enhetlighet och homogenitet (Ahvenjärvi 2017: 57). Den framhäver också ofta gruppens gamla kultur och levnadssätt. I forskningen om urfolk nämns det att strategisk essentialism är ett användbart, till och med nödvändigt, förhållningssätt eftersom urfolksaktivismen idag kräver medvetna politiska strategier.

Chadwick Allen (2002: 29–30) kritiserar den postkoloniala teoribildningen för dess styvmoderliga behandling av urfolkslitteratur. Detta innebär bland annat att diskursen om urfolkslitteratur är ett problem för den ortodoxa postkoloniala teoribildningen som avfärdar den som uttryck för en anakronistisk politik (Allen 2002). Allen menar att urfolksdiskurser ofta bygger på hänvisningar till landrättigheter och till befintliga urfolkskonventioner, och dessa diskurser utgår från att urfolkens rasmässiga, kulturella och lingvistiska egenart är bestående, oav-

sett vilka andra ändringar som sker med tiden (Allen 2002: 30). I och med att flera forskare (Valkonen 2009: 110; Ahvenjärvi 2017: 57) menat att strategisk essentialism utgör en tydlig etnopolitisk och emancipatorisk praxis inom samiskhet, är det av intresse att reflektera över om och på vilket sätt den är synlig i mitt material.

En specifik dimension i denna analys är etnicitet, då materialet avser utformandet av självet i kontext av en urfolksidentitet. Minoritetslitteratur och urfolkslitteratur utgör ofta en del av ett större etnopolitiskt projekt. Genom litteratur kan kollektivet kommunicera med minoritets- och majoritetssamhället, påverka opinionsbildningen och utgöra en del av en språk- och minoritetspolitisk process eller förhandlingssituation. I sin undersökning om konstruktionen av litteratur skriven av maorier och andra urfolk menar Allen (2002: 220) att det finns ett komplex av inbördes relaterade troper och emblematiska figurer, som författarna och aktivisterna använder sig av för att underminera de dominerande litterära diskurserna som beskriver urfolkslitteraturer som svaga och utdöende kulturella uttryck. I och med att man skapar berättelser som anknyter till dessa folks ursprung, specifika landområden och det historiska minnet utvecklar författarna berättartekniker som möjliggör definierandet av en bestående urfolksidentitet (Allen 2002).

Det är tydligt att även Wennströms och Laestadius produktion anknyter till urfolks litteraturens traditionella tematik, att beskriva och problematisera det specifika som definierar gruppen och dess

gränser. Ahvenjärvi konstaterar i sin undersökning om konstruktionen av samiskhet i den samiska lyriken mellan 1980–2010, att lyrikproduktion är en del av det samiska etnopolitiska projektet och att den bidrar till nationell självförståelse (Ahvenjärvi 2017: 6). Utformandet av en individuell självidentitet kan ses i ett bredare sammanhang, som en del av den interna diskussionen om samiskhetens representationer inom det samiska kollektivet. Den samiska självidentiteten och det individuella jaget i de litterära verken är i allra högsta grad bundna till den politiska diskursen om samiskhet. Det allra mest privata, jaget, får sin bestämning genom det offentliga och politiska, genom utsagor som uppfattas som sanna, relevanta och obligatoriska. Emellertid varierar de individuella aktörernas förhållningssätt till denna diskurs.

Marianne Liliequists intervjuundersökning är av intresse då den handlar om kvinnors praktiker för identitetsbygge. Enligt Liliequist skapar de intervjuade samiska kvinnorna en positiv självbild i ett kolonialt samhälle genom att betona ”olika kombinationer av dimensionerna etnicitet, genus, ålder och social tillhörighet” (Liliequist 2017: 163). Vidare har de intervjuade kvinnorna olika slags verktyg för att återupprätta ”det samiska”. Genom sina kunskaper i samisk tradition och genom politisk och konstnärlig verksamhet har informanterna kunnat forma en positiv urfolksidentitet. Kulturell aktivism, värnande av traditioner och omsorg för naturen har gett dem ställning som föregångare i det samiska kollektivet, inte minst för unga samer (Liliequist 2017: 181–184).

I det följande behandlar jag Annica Wennströms och Ann-Hélen Laestadius skildringar om den samiska självidentiteten, i synnerhet hur de unga protagonisterna (huvudpersonerna) skapar sina berättelser om självet. Som Giddens understryker, går en persons identitet varken att finna i hennes beteende eller i omgivningens reaktioner, utan först och främst i hennes kapacitet att hålla en särskild berättelse igång (Giddens 1991: 54).

Att sammanbinda tid och rum

Annica Wennströms *Lapps katteland. En familjesaga* (2006) berättar om en dold familjehistoria och huvudpersonens försök att skaffa sig information om sin familj och sina förfäder. I hela sitt liv har protagonisten känt på sig att hennes föräldrar döljer någonting och upplevt en diffus känsla av att inte passa in.

Huvudpersonen och berättaren – vars namn i själva verket aldrig nämns i romanen – kommenterar vid ett flertal tillfällen att hennes familjehistoria är ofullständig och att den enda tidsmässiga hållpunkten hon kan placera sin familj i är nutiden. För att bevara och upprätthålla berättelsen om sig själv, som är basen för en positiv självidentitet, måste individen ha förståelse för temporala dimensioner: det förgångna, nutiden och framtiden. Utan en trovärdig eller åtminstone acceptabel uppfattning om hur vi har blivit det vi är, och vart vi är på väg, kvarstår konstruktionen om självidentitet som ofullständig och det finns ingen möjlighet att placera sig själv i en pågående biografisk berättelse. Giddens anmärker att skapande av

identiteten förutsätter att det finns en sammanlänkning mellan tid och rum, men att skapande av självidentiteten kräver en kontinuitet som tolkas reflexivt av individen ifråga (Giddens 1991: 53).

Kommentarer om familjens bakgrund och bristen på kontinuitet i den kända familjehistorien är iögonfallande frekventa i Wennströms *Lapps katteland*. Berättaren reflekterar över sin egen förnimmelse av familjens historia, som hon ser i ett tidsmässigt vakuum och som endast inkluderar nutiden: ”Som om min familj inte ägde något annat sammanhang än samtidens. Isolerade från historien.” (Wennström 2006: 17)

En dag kommer huvudpersonen underfund med att hon har samisk bakgrund. När hon hittar ett par vävda skoband, typiska föremål inom det samiska handarbetet, på vinden i sin mammas hus, börjar familjens långa hemlighetsmakeri luckras upp. Den unga kvinnan bestämmer sig för att ge sig på en resa till norra Sverige, med syftet att hitta sina släktingar och få information om sin familjehistoria.

Det visar sig att hennes morfars mormor, Njenna, ursprungligen kom från Fatmomakke varifrån hon vandrade med sitt ofödda barn till Skellefteå. Romanens berättare börjar förstå att alienationen i familjen började fyra generationer bakåt i tiden, i samband med koloniseringen och moderniseringen, tiden då Njenna blev våldtagen av en nybyggare som kommit efter jobb till samiska områden. Morfars mormor var tvungen att lämna sin släkt och sin familj, uppenbarligen på grund av skammen hon kände, men framför allt

på grund av att hennes älskade, Aanta Nahkese, försköt henne då han kom i underfund med vad som hänt.

Skapandet av självidentitet och ett jag kräver alltså en för individen trovärdig berättelse (Giddens 1991: 53). Genom sina resor till släktens tidigare bosättningsområden lyckas Wennströms huvudperson sammanfläta både de spatiala och temporala delarna i sin historia; hon besöker platser där olika generationer av familjen har bott och tar reda på deras släktskapsförhållanden. Generation efter generation växer fram och tar form i huvudpersonens berättelse, och i slutet av romanen har hon skapat en tids- och platsmässigt förstaelig och koherent berättelse om sin bakgrund.

Resorna till Sápmi kan ses som en av de viktigaste handlingar genom vilka huvudpersonen rekonstruerar sin familjehistoria och bygger upp sin självberättelse (eller *self-narrative*, som Giddens uttrycker saken). Men att sammanställa händelser i familjens historia i kronologisk ordning leder inte automatiskt till att huvudpersonen känner igen sig i eller blir en del av berättelsen. Romanens berättare har alltid känt en diffus känsla av främlingskap inför sin omgivning och sin familj och det tar lång tid innan hon kan känna emotionell anknytning till sin bakgrund. Hon har ett problematiskt förhållande till sin mamma och har svårigheter att bygga upp en känslomässig relation till henne; det är modern som har lärt henne att skämmas över sin bakgrund.

Även Ann-Helén Laestadius huvudperson Agnes reser ofta till Sápmi och till Soppero, byn hennes mamma föddes i.

För att förstärka sin samiskhet måste Agnes handskas med den geografiska distansen till sin mors födelseort och inkludera de samiska platserna eller den samiska rumsligheten som en del av sin egen berättelse. I den första delen av tetralogin beskriver huvudpersonen hur motsättningen och distansen mellan de två olika geografiska platser hon lever i – Stockholm/Solna och Soppero – påverkar henne negativt. Känslor av klivenhet, identitetsförlust och alienation är starka, likaså är trycket för att behöva välja mellan olika identiteter och platser påtagligt:

Tårarna vällde upp i hennes ögon igen när hon insåg att hon inte hörde hemma någonstans. Hon kände att hon var same men i Solna gick det inte att vara en och här i mammans hemby fick hon inte heller vara same. Vad var hon då? (Laestadius 2007: 105)

Känslan av att inte höra till och bristen på en koherent identitetsuppfattning får aldrig samma fatala konsekvenser för Agnes som det får för Wennströms protagonist som plågas av inre tomhet och en känsla av att inte vara en moraliskt trovärdig individ. För Agnes skingras känslan av att vara på fel plats eller splittrad mellan olika platser gradvis då hon besöker sin mammans by regelbundet och blir bekant med de lokala samiska traditionerna och det samiska språket. Att besöka Sápmi och att göra familjens bosättningsplatser

till sina egna är en strategi för Agnes att aktivt omformulera berättelsen om sitt jag. Precis som för Wennströms protagonist, går resorna till släktens bosättningsplatser för Agnes hand i hand med skapandet av en koherent berättelse om familjehistoria. Båda huvudpersonerna går aktivt in för att skaffa information om släktens historia. Med uthålligt frågande och detektivarbete får de svar på de flesta frågorna om sina föräldrar, i synnerhet mödrar, och om andra släktningar.

Internet och sms-meddelanden utgör viktiga plattformar genom vilka Agnes sammanför olika spatialiteter. Hon chattar oavbrutet med sina vänner, i synnerhet med de samiska. Genom att skriva med den samiska pojkvännen Henrik, som bor i Soppero, börjar Agnes lära sig att skriva på samiska. Hon börjar även med språkstudier i samiska. Till skillnad från Wennströms protagonist utvecklar Agnes aktivt nya praktiker och rutiner i sin vardag för att befrämja markörer för samiskhet.

”Avfällingar” och ”fusklappar”

Både Wennströms och Laestadius romaner anknyter till den pågående diskussionen om samer utan status, alltså personer som inte är inkluderade i röstlängden för Sametinget. Erika Sarivaara definierar samer utan status som personer som 1) är ättlingar till samiska familjer och som 2) inte är omnämnda i röstlängden för Sametinget (Sarivaara, Määttä och Uusiantti 2013: 102). Under de senaste

åren har det varit en intensiv debatt i Finland om så kallade skogssamer, vars ättlingar inte lärde sig samiska och som därför utelämnas från den officiella definitionen av same. Om det samiska språket inte har talats under tre generationer i en familj, och om föräldrarnas eller förfädernas anknytning till det samiska folket inte kan verifieras med officiella dokument, hamnar personen utanför den nationella definitionen av same (Sarivaara, Määttä och Uusiantti 2013: 110). Speciellt i Finland har diskussionen varit rätt infekterad och ättlingar till samer har berättat om trakasserier och att de inte vågar hävda att de har samisk bakgrund: ”Det känns som att förklara krig [att prata om sin samiska identitet]. (Se *tuntuu niin kuin sodanjulistukselta.*)” (Sarivaara, Määttä och Uusiantti 2013: 110) Många sameättlingar har också berättat om att de känner stress eftersom de varken är erkända av myndigheter eller det samiska kollektivet. En informant anmärker: ”Just nu är jag som någon slags blandras. En sån där bastard. (*Tällä hetkellä mie olen joku sekarotuinen. Semmonen sekasikiösoppa.*)” (Sarivaara, Määttä och Uusiantti 2013: 110)

Huvudpersonen i *Lappskatteland* nämner att hon känner sig som ”avfalling” och ”fusklapp” (Wennström 2006: 50). Inte heller Laestadius Agnes anses vara en riktig same, hon blir kallad för ”fusksame som är same när det passar” och ”same på halvtid” (Laestadius 2007: 99, 2011: 220). De nedsättande attributen berättar med all tydlighet om en förhandlingssituation där det samiska står i fokus: vem kan anses vara samisk, vem har rätten att definiera

gränser för en autentisk samiskhet? Hur viktigt är det att bo i Sápmis kärnområdet, att tala språket och att vara renskötare – kan samiskhet inkludera även personer utan dessa attribut? Huvudpersonerna i Wennströms och Laestadius romaner är medvetna om hierarkier mellan olika samiska grupper och språk. Det sydsamiska området och sydsamer som grupp ses av många som mindre autentiska än samiska kärnområden längre norrut. Agnes, som har sina rötter i det nordsamiska området, känner dock samhörighet med sydsamer eftersom inte heller hon talar samiska. Berättaren talar om den sydsamiska situationen med empati och igenkännande: ”Sydisarna, det var sydsamerna, de som bodde längre söderut i *Sápmi*, ända ner mot Idre. Många av dem hade förlorat sitt språk och var egentligen, som Agnes, samer utan språk.” (Laestadius 2011: 33)

Rauni Kuokkanen (1999: 96) har analyserat utformning av självidentitet i modern samisk litteratur, och hon understryker att identitetsformuleringen alltid sker i kontext av de stereotypiska attityder och föreställningar med vilka gruppen definieras utifrån. Hon använder termen ”etnostress” och menar att en individ kan uppleva stress som orsakas av att hens etniska identitet ifrågasatts. Samerna har under flera hundra år befunnit sig i en koloniseringsprocess som har lett till psykologisk alienation och som har haft till följd att individer har förlorat kontrollen över sitt eget liv (Kuokkanen 1999: 97). I Wennströms och Laestadius romaner upplever protagonisterna etnostress både i det samiska kollektivet och i majoritetssamhället.

De individuella identiteterna och personliga biografierna består av olika karakteristika, och de varierar allt efter kulturella och sociala omständigheter. Ett grundläggande och universellt element i en persons biografi och existens är dock hennes namn. Praktiker vid den officiella och inofficiella namngivningen varierar i olika kulturer, liksom även relationen mellan namn och släktskapsförhållanden. Namnet kan även variera under olika cykler eller vid olika (rituella) händelser i livet, eller också kan namnet variera beroende på kontexten (Giddens 1991: 55).

Det faktum att huvudpersonen i *Lapps katteland* inte har något namn talar om identitetsförlust, ett jag utan fasta konturer. Protagonisten är både fysiskt och psykiskt situerad i ett ingenmansland mellan svenskhet och samiskhet, mellan de levande och de döda. Men namnlösheten kan även tolkas som ett tillstånd av transition, jaget är under omformulering. Medan Agnes jag har relativt tydliga konturer, utgörs jaget i *Lapps katteland* av ett *tabula rasa*. Hon kan förstås som ett oskrivet blad, en människa i tillblivelse.

Intersektionalitet mellan genus och etnicitet

Definierandet av genusrelationer – det maskulina och det feminina – är fundamentala i konstruktionen av nationens såväl som etniska gruppers gränser (jämför Yuval-Davis 1999: 23). Intressant nog förblir Wennströms huvudperson på något sätt könlös, läsaren har länge svårt att få grepp om vilket kön hen tillhör. Vid något tillfälle nämner berättaren att huvudpersonen har flätor (Wennström 2007: 51), men annars lyser attribut relaterade till hens kön eller sexualitet med sin frånvaro genom hela berättelsen. Genom att framstå som ett neutrum snarare än en person med kvinnligt eller manligt kön, manifesterar berättaren att huvudpersonen varken är delaktig i konstruktionen av etnicitet eller samiskhet, eller i formuleringen av ett dikotomt genuskontrakt. I queerstudier har man påpekat att nationens och etnicitetens genuskontrakt utformas av obligatorisk heterosexualitet, en epistemologi som grundar sig på två komplementära kön/genus, det maskulina och det feminina (Rosenberg 2002: 70–71). Det är också vanligt att etniska gruppers gränser upplevs som hotade av andra sexualiteter än de heteronormativa (Gröndahl 2010: 118). Ett exempel på denna mekanism finner vi i Laestadius *Hitta hem* där Agnes vän, samepojken Jáke, visar sig vara homosexuell. Agnes kusin Kristin blir förskräckt och följande dialog bryter ut mellan henne och Agnes:

– Jag har aldrig känt någon bög. Alltså, jag har aldrig ens hört talas om en same som är bög. Finns det? [...]

–Det är väl klart att det finns homosexuella överallt, sa Agnes.

–Nä, inte bland samerna. (Laestadius 2012: 216)

Agnes position i gränslandet mellan samiskhet och icke-samiskhet tycks ge henne möjligheter att förstå andra minoriteters situation. I sin kamratkrets är det hon som omedelbart uttrycker solidaritet med individer som för sin gruppstillhörighet eller sexualitet avviker från den universella och heterosexuella samiska etniciteten. Den normativa etnicitetens gränser formas utifrån markörer som stängs utanför, som andra etniska grupper och annan sexuell läggning.

Självrannsakan och negativ självidentitet

Ett karaktärsdrag som hör till den negativa självidentiteten är att personen utsätter sitt beteende och sina tankar för överdriven självrannsakan, en egenskap som finns hos Wennströms och Laestadius protagonister (jämför Giddens 1991: 54). De tänker mycket på sin identitet och sitt förhållande till samiskhet, ofta på ett ”tvångsmässigt sätt” (Giddens 1991: 54). Giddens har understrukt att denna typ av självrannsakan ger uttryck för att jagets levande och otvungna spontanitet har omvandlats till någonting ”dött och livlöst” (Giddens 1991: 54). Wennströms protagonist sammanlänkar tankar om sin identitet till känslor om mindervärdighet och tomhet:

Tom. Hela tiden var jag rädd att förlora något. Men vad? Vad hade jag att förlora? Det fanns ingenting att ta ifrån mig. Men jag visste. Nära-livet-upplevelsen lät mig inte komma undan. Egentligen hade jag alltid vetat. Gång på gång förlorade jag känslan av att vara värd någonting. Hur det nu är möjligt att förlora någonting man inte har. Ett värde, ett egenvärde. Varför var jag värdelös? (Wennström 2006: 43)

Känslan av värdelöshet är sammankopplad med termen ”inre tomhet”, en oförmåga att handskas med yttre hot, och en oförmåga att upprätthålla en skyddande ”kokong” som filtrerar intryck från det dagliga livet (Giddens 1991: 53–54). Känslan av att vara mindre värd och dess negativa påverkan på den individuella självidentiteten är karaktärsdrag hos båda huvudpersonernas mammor. Karin, mamma till Wennströms huvudperson, karakteriseras som ovanligt blyg och tystlåten, som någon som alltid håller sig undan: ”Karin ställde sig alltid i skuggorna, böjde på nacken och höll med. Det fanns någonting där. Hon kippade efter andan. Livrädd.” (Wennström 2006: 175)

Även Agnes mor beskrivs som en rädd person och som ett offer för mobbing.

Släktingarna berättar för Agnes att mamman började ”krympa” i skolan då hon utsattes för trakasserier på grund av sin bakgrund (Laestadius 2010: 68). Strategier som att fly, försöka smälta in, göra sig osynlig eller blanda sig med omgivningen, ”blending with the environment”, har också tillskrivits som egenskaper för personer för vilkas integritet och självidentitet är hotade (Giddens 1991: 55).

Lapps kattelands huvudperson talar flera gånger om sig själv och sin familj genom att hänvisa till död och tomhet. När hon reser till norr är de samer hon möter och det samiska kollektivet fientligt inställda till henne, en ung kvinna som bor i Stockholm, som inte kan det samiska språket och som inte har kännedom om sin familjehistoria. I och med att släktskapsförhållanden spelar stor roll i den samiska gemenskapen – man ska känna till sin historia och kunna relatera till vilka familjer som är ens släktingar – är det naturligt att protagonisten blir utfrågad. Då hon inte känner till sin familjs historia blir hon mött med misstänksamhet. Det är inte tal om att bli inkluderad i den samiska gemenskapen: ”När jag kom till Karasjok upptäckte jag att jag var död. Det var ingenting som jag hade räknat med. Tvärtom. Jag hade förväntat mig en sorts hemkomst.” (Wennström 2006: 15)

Den unga flickan och hennes familj är utomstående, deras historia har tagits ifrån dem och de har blivit främlingar, ”levande döda”: ”Och vad kunde jag egentligen begära, inte ens min egen familj var beredd att minnas. Vi gick omkring som vålnader i vår egen historia. Döda till och med för

oss själva. Inte ens med möda kunde vi minnas oss.” (Wennström 2006: 63)

Förnekande av sin bakgrund, det förflutna och händelser som personen faktiskt känner till eller har varit med om, leder till en fragmenterad, splittrad, icke trovärdig självidentitet som i slutänden upplevs som ett tillstånd av moralisk tomhet och ”döden”. Det är inte bara okunskapen och bristen på information som åter upp ens självkänsla och självrespekt; i lika hög grad förtär lögnen och skam individens innersta och självet.

Kroppslighet och beteende

Kroppsliga uttryck och kännedom om vardagliga praxis utgör komponenter i de regelverk och register som används vid vardaglig kommunikation inom en specifik grupp. Giddens understryker att för att lära sig att bli en kompetent aktör vid reproduktionen av sociala relationer måste man vara kapabel till att kontinuerligt och trovärdigt kontrollera sin kroppslighet eftersom den ingår som en del av den vardagliga kommunikationen inom en grupp (Giddens 1991: 56).

Den sociala interaktionen mellan huvudpersonerna i Wennströms och Laestadius romaner och samer bosatta i samiska kärnområden visar att protagonisternas uppförande och kroppsuttryck inte uppfattas som korrekta. Huvudpersonerna är medvetna om att de borde undvika beteende som avslöjar deras okunnighet om den samiska kulturen.

Wennströms huvudperson får höra flera gånger att hon inte passar in i bilden eller föreställningen om en samisk kvinna. Hon

får rådet att lära sig samiska, något som kunde utöka hennes trovärdighet som same: ”Språket inger tillit och utseendet också. Du har det emot dig, därför är det ännu viktigare att du kan samiska.” (Wennström 2006: 50) Huvudpersonen är blond och blåögd och ser inte ut som en same tydligen förväntas att se ut. Både hennes morfar och mor har blåa ögon som de ärvde genom generationer från nybyggaren som våldförde sig på hennes morfars mormor Njenna. För Wennströms huvudperson är det framförallt språket som lyfts upp som en identitetsmarkör av de samer hon möter under sina resor. En äldre samisk kvinna råder protagonisten att skaffa sig kunskaper i det samiska språket och understryker att språket ger inblick i de sociala koderna som hon saknar: ”– Om du ska få svar på det du söker måste du lära dig samiska. Det handlar om koder och nyanser.” (Wennström 2008: 49)

Den naturaliserande samiskheten finns som norm även i Agnes liv. För att vara en äkta same ska man födas till same och ha lärt sig språket sedan barnsben. Det räcker inte med förvärvade egenskaper utan det är genom blodsband och ett liv i en samisktalande miljö som utgör den optimala grunden för den samiska etniciteten. Diskurser om den naturliga respektive den förvärvade samiskheten ställer till grubblerier hos Agnes:

Hon hade trott att det handlade om en vilja och ett språk för att ta sig in i gemenskapen. Nu visste hon att det var mer än så. Man ska inte behöva kämpa, det ska finnas där *naturligt* för att vara *naturligt* även för andra. *Då* blev man inte ifrågasatt. (Laestadius 2011: 78, min kursivering)

Till skillnad från protagonisten i *Lappskatteland*, ser Agnes i Laestadius romaner ”ut som en same”, och hennes utseende ifrågasätts inte av det samiska kollektivet. Men många bybor tvivlar på hennes samiskhet och påpekar att hon inte har sådana färdigheter i praktiska göromål som krävs av en samisk kvinna. Ahvenjärvi (2017, opaginerad) har i sin analys av identitetsproblematiken i Inga Ravna Eiras dikt ”Sáme nissonolbmot” (”Samiska kvinnor”) konstaterat att gränsdragningen mellan samiska och icke-samiska kvinnor inte är entydig. Ravnas dikt presenterar elva samiska kvinnor som alla saknar någon väsentlig etnisk markör: den första kan inte sy samiska skor, den andra har inte gett manliga arvingar till en renskötarsläkt, den tredje arbetar utanför det samiska kollektivet, den fjärde klarar inte samiska hantverk, den femte är ”rivku” (icke-samisk kvinna) och så vidare. Dessa kvinnors identitet blir per automatik ifrågasatt, något som Inga Ravna Eira problematiserar: om samiskheten definieras med strikta kriterier är det sist och slutligen mer eller mindre omöjligt att vara ”en riktig samekvinna”. Ahvenjärvi har konstaterat att den samiska identiteten har inom gruppen alltsedan 1990-talet blivit snävare och mer essentialiserad, något

som är problematiskt då allt fler sameer är bosatta utanför samiska områden och antalet modersmålstalare minskar (Ahvenjärvi 2017).

Kvinnans kropp som gränsvakt

Det går inte att bortse ifrån genusaspekten vid en analys av de relativt strikt ställda normerna och kraven på representationen av samiska kvinnor. I genusforskningen har man anmärkt att kvinnor har fått representera etniska kollektiv och kollektivets gränser; kvinnors beteende, kropp, utseende och olika färdigheter har stått för och symboliserat kollektivets traditionella värden, heder och moral. Nira Yuval-Davis menar att den ”mytiska enheten av ’föreställda kollektiv’” reproducerar ideologiskt ett helt system av symboler, ”gränsvakter” (*border guards*), genom vilka man identifierar personer som medlemmar eller icke-medlemmar av ett kollektiv (Yuval-Davis 1997: 23). Dessa symboler är sammanbundna med kulturella koder som sättet att klä sig, beteende, sedvänjor, religion, litterära och konstnärliga uttrycksätt, och i synnerhet språket. Kvinnors kroppar blir till gränsvakter för etniciteten samtidigt som de förkroppsligar kollektivet och dess framtidsutsikter i sin roll som kulturbärare och som källa för reproduktion (jämför Yuval-Davis 1997: 39).

Protagonisterna i Wennströms och Laestadius verk definieras genom ett samiskt kvinnoideal som inte är tillämpligt i det moderna samhället. Agnes tvivlar på sin samiskhet och är för det mesta osäker på om hon har rätt att uppfatta sig som en same. Men när hon tar på sig sin kusin Kristins traditionella kolt, upplever hon att hennes samiska identitet blir märkbart stärkt. Det har varit en lång process för henne att våga ta på sig kolten, och genom att använda den manifesterar Agnes sin identitet. Detta kan ses som ett sätt att göra samiskhet, att genom en handling bidra till narrativet om sig själv. Även Kristins uppskattning bekräftar Agnes tillhörighet i det samiska kollektivet. Genom Kristins erkännande blir Agnes berättelse om sig själv bekräftad då den upplevs som trovärdig av en person som har legitimitet i kollektivet.

När Kristin nämner att kolten passar Agnes väldigt bra utbyter en ordväxling där båda flickorna bekräftar Agnes samiska identitet. Genom det traditionella klädesplagget förvandlas Agnes till en gränsvakt som har rätt att symbolisera det samiska kollektivet (jämför Yuval-Davis 1997: 23). Kolten binder henne till den traditionella samiska kvinnligheten:

–Vad tycker du då? frågade Kristin.

–Det är jättefint! Tack så mycket för att jag får låna kolten. Den är verkligen underbar. Så himla fin.

–Du passar jättebra i den, *du ser verkligen ut som en same.*

–Kan ju bero på att *jag är en*, sa Agnes och Kristin log.

–Just det! (Laestadius 2007: 132, min kursivering)

En persons identitet formas inte endast genom olika identitetsmarkörer som personens beteende, klädsel, språkkunskaper eller genom sociala koder, det är fråga om att ha kontroll över markörer som stödjer den specifika berättelsen som individen utvecklar och håller igång.

Agnes iscensätter sin identitet genom att klä sig i kolt. För henne medför handlingen en positiv och bejakande, nästan euforisk sinnesstämning, plötsligt ”var Agnes inte alls rädd”, och allt ”kändes rätt” (Laestadius 2007: 132). De yttre hoten och tvivlet om hennes självidentitet är som bortblåsta och hon blir ett med sitt själv. Agnes beskriver sin sinnesstämning genom att tala om hemkomst, att bära koltan var ”[l]ite som att komma hem”. Senare bär hon koltan på sin mormors födelsedagskalas. Då kommer hon ut offentligt och kräver att bli erkänd som en same, något som är en av vändpunkterna för Agnes i identitetsprocessen. Agnes infogar sig i de krav som ställs på en samisk kvinna och inarbetar markörerna för samisk kvinnlighet i sin livsberättelse.

Huvudpersonen i Wennströms *Lappska teland* väljer en annan väg än Agnes. För henne räcker det med att formulera sin livsberättelse och att stärka sitt jag, men hon inlemmar inte aktivt samiskhetens markörer i sitt liv. Wennströms protagonist strävar inte efter att bli en del av den essentialiserade samiskheten som påbjuds vid hennes besök hos samer i norra Sverige.

Essentialiserande eller kontextualiserande samiskhet?

Alltsedan nordiska länder ratificerade Europarådets konventioner om nationella minoriteter och nationella minoritetsspråk – mellan 1990 och 2000 – har flera författare med sin bakgrund i dessa minoriteter publicerat verk som fokuserar på minoritetsgruppers historia och sociala situation. I synnerhet handlar verken om den yngre generationens förhållande till grupptillhörighet och etnicitet. Förutom Annica Wennström och Ann-Helén Laestadius finns det ett antal författare med sina rötter i historiska minoriteter som tematiserat tillhörighet och identitetsformulering i ett generationsöverskridande perspektiv (jämför Gröndahl 2018). I dessa skildringar om nationella minoriteter i Sverige tycks det också finnas tendenser till att vidga uppfattningen om tillhörighet, identitet och självidentitet, något som kommer till uttryck i Susanna Alakoskis (född 1962), Eija Hetekivi Olssons (1963), Thom Lundbergs (1978), Mikael Niemis (1959)

och Stephan Mendel-Enks (1974) produktion. Wennströms och Laestadius verk anknyter till denna bredare tendens i modern svensk litteratur, att synliggöra de historiska minoriteternas närvaro och att formulera episka berättelser som spänner över en längre tidsram. De anknyter även mer specifikt till utvecklingen av den samiska litteraturen där man sett att temat med unga protagonister som återvänder till sina rötter varit högaktuellt under de senaste decennierna, och att individuella och intima erfarenheter också fått mera plats alltsedan 2000-talet (Ahvenjärvi 2017: 69).

Jag skulle dock inte nödvändigtvis beskriva ifrågasättande av tillhörighet och individuell och kollektiv identitet med den postkoloniala forskningens term hybriditet eller hybrida identiteter. För mig verkar det som att Annica Wennströms och Ann-Helén Laestadius verk presenterar identitetskonstruktioner som helt enkelt är mer inkluderande och breda koncept om samiskhet, än vad som påbjuds i en identitetsdiskurs färgad av strategisk essentialism. Protagonisterna i Wennströms och Laestadius romaner har vuxit upp utanför de samiska kärnområdena och ser den samiska identiteten i ett utifrånperspektiv, senare i ett kontextualiserande och brett perspektiv som tar hänsyn till olika positioneringar och representationer av samiskhet.

Romanerna utmanar uppfattningar om den kollektiva samiska identiteten och deltar i förhandlingen om den. Då huvudpersonerna kommunicerar med det samiska kollektivet möts de av praxis som är typisk vid strategisk essentialism. Även om strategisk essentialism kan ses som en emancipatorisk strategi har den också begränsningar, som att släta över olikheter, negligera mångfald och försvåra möjligheten att identifiera sig själv som same. Den behandlade litteraturen ifrågasätter idén om att samiskhet, eller etnicitet överhuvudtaget, består av indexikala, bestående markörer eller karakteristika. I stället framhävs det flytande, konstruktiva och kontextuella vid identitetsbygget. Men den behandlade skönlitteraturen visar också att den essentialiserande samiskheten som en sammanlänkande kraft fortfarande ses som nödvändig.

Protagonisterna har olika sätt att artikulera samiskhet. Medan Agnes inarbetar samiskhetens markörer i sin självidentitet, intar Wennströms huvudperson en mer avvaktande och granskande attityd till samiskhet. James Clifford (2005/1995: 39) har understrukt att förståelse av urfolkens representation, "indigeneity", betyder framförallt ett erkännande av den kulturella och historiska mångfalden hos de som "gör anspråk på att finnas under denna paroll". Som Wennströms och Laestadius verk antyder, är det svårt att vid konstruktionen av det "urfolkliga" nå fram till en specifik lista av fundamentala kännetecken som är essentiella för ett urfolk.

I jämförelse med de äldre samiska kvinnornas berättelser i Liliequists studie

är det i synnerhet konstruktionen av den egna historien och bekräftandet av tillhörighet som är essentiellt för de unga protagonisterna i Wennströms och Laestadius romaner. Medan kvinnorna i Liliequists studie hade vuxit upp i samiska miljöer, fick protagonisterna i romanerna börja med att skapa band till kollektivet. Däremot fick de äldre kvinnorna under sitt liv aktivt kämpa för att ta sig fram i samhället och kombinera sina roller som kvinnor, politiska aktivister och konstnärer (jämför Liliequist 2017: 181). Analysen i denna artikel och Liliequists studie tyder på att formulerandet av den kvinnliga samiska identiteten är under process och kräver aktivt ställningstagande och agerande av individerna. Den strategiska essentialismen begränsar inte bara möjligheter för unga och urbana samer; den begränsar även möjligheter för samiska kvinnor att ägna sig åt aktiviteter som traditionellt ansetts höra till majoritetssamhällets domäner, eller till mäns domäner.

Den utvidgade etnicitetsuppfattningen kommer till uttryck i verken genom att huvudpersonerna kräver att få definiera sig som samer, till och med att bli erkända av det etniska kollektivet. Wennströms och Laestadius romaner talar för en mera öppen samisk identitet. Minoritetsspråket beskrivs som en källa för stolthet, bekräftelse och glädje även för de som har tappat sin samiska.

Det kan verka paradoxalt att protagonisternas självidentitet även består av saknad eller frånvaro av etniska attribut, eller till och med av negativa attribut. Med frånvarande attribut menar jag etniska markörer som protagonisterna saknar (språkkunskaper, praktiska färdigheter), medan negativa attribut är markörer som uppfattas som icke-samiska (blont hår, blåa ögon, urban bostadsort). Denna frånvaro har blivit till en bearbetad del av självidentiteten, anammad genom och baserad på den trovärdighet som berättelsen om jaget har uppnått. Protagonisterna lyckas förlika sig mellan sina befintliga förutsättningar och strävan efter en hel(are) självidentitet. Frånvaron av etniska markörer blir till en – om än med viss sorg – accepterad del av deras berättelse. Protagonisterna är också ytterst medvetna om självidentitetens föränderlighet och kontextualitet; i slutet av romanerna reflekterar båda över sin positionering gentemot samekollektivet och över sin förnyade identitetsformulering. Huvudpersonen i Annica Wennströms *Lappskatteland* sammanfattar processen av att ständigt söka och omformulera sin identitet på följande sätt:

Jag ärvde ett förhållningssätt. En syn på världen som skiljer sig. Men så fort jag har försökt att gripa tag i skillnaden glider den mig ur händerna. Jag har till och med tvivlat på min egen varseblivning. Att jag inbillat mig allt det utsagda men levda. (Wennström 2006: 282)

Att identitetsformuleringen och självidentiteten är ett centralt tema för *Lappskatteland* och Laestadius tetralogi framkommer av de avslutande kapitlen. Känslorna kring den nyvunna, stärkta självidentiteten är både robusta och fragila. Protagonisten i *Lappskatteland* funderar över sitt bearbetande av det förgångna, och menar att även om hon fortfarande har känslor av tomhet och främlingskap, har självet blivit stabilare än förr:

Död är jag väl fortfarande. Man går inte och återuppstår så där utan vidare. Även om jag känner hur jag blivit påtagligare. Fastare i konturerna. Det är en inte helt sorglös känsla, men ändå behaglig. (Wennström 2006: 280)

Titeln på den sista delen i Laestadius tetralogi är indikativ när det kommer till identitetsformulering i berättelsen: *Hitta hem*. Agnes kommenterar tidigare händelser och menar att hon nu, efter att hon har börjat lära sig samiska och blivit bekant med Soppero och det samiska kollektivet, är ”tillbaka hemma”. Hennes pojkvän Henrik bekräftar Agnes känsla av att ha en trovärdig självidentitet genom att kommentera att han ser henne som en hel och äkta person: ”– Jag tror, sa han, att du är den enda människa jag känner som är precis likadan med alla och överallt.” (Laestadius 2012: 316) Med andra ord lyckas Agnes med att kommunicera sin livsberättelse till andra personer på ett trovärdigt sätt, och hon har uppenbarligen nått fram till en självidentitet som hon känner sig nöjd med.

Både Annica Wennström och Ann-Helén Laestadius skriver om huvudpersoner vars självidentitet genomgår en djupgående och smärtsam process. Huvudpersonerna får en ökad självkänedom och de genererar en koherent och för andra trovärdig berättelse om självet. I slutet på romanerna har båda huvudpersonerna erhållit tillräckligt med självförtroende och integritet för att uppnå känslan av att självet är levande och att det kan kontrolleras och revideras. Vägen till en vederhäftig självidentitet och en berättelse om sig själv har dock inte varit lätt. Huvudpersonerna har i allra högsta grad varit tvungna att erövra sina egna berättelser om sitt förflutna.

Författarens kommentarer

Artikeln baseras på mitt föredrag ”Creating Modern Sámi Identity” vid konferensen 2017 *International conference on policy towards indigenous people. Lessons to be learned*, Sapporo, Japan, 4–7 December 2017. Jag tackar professor Hiroshi Maryuama och Ainu Women’s Association för inspiration.

Översättningar från finska källor: Satu Gröndahl

Referenser

SKÖNLITTERATUR

- Laestadius, Ann-Helén (2007) *SMS från Soppero*. Stockholm: Podium och Nordiska museets förlag i samarbete med Samiskt informationscentrum.
- Laestadius, Ann-Helén (2010) *Hej vacker*. Stockholm: Rabén & Sjögren. Libris.
- Laestadius, Ann-Helén (2011) *Ingen annan är som du*. Stockholm: Rabén & Sjögren. Libris.
- Laestadius, Ann-Helén (2012) *Hitta hem*. Stockholm: Rabén & Sjögren. Libris.
- Wennström, Annica (2006) *Lapps katteland. En familjesaga*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

VETENSKAPLIG LITTERATUR

- Ahvenjärvi, Kaisa (2017) *Päivitettyä perinnettä. Saamelaisen nykyrunouden saamelaiskuvastoja* [Uppdaterad tradition. Bilder av samiskhet i modern samisk lyrik]. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/54273> [8 augusti 2020].
- Allen, Chadwick (2002) *Blood narrative. Indigenous identity in American Indian and Maori literary and activist texts*. Durham och London: Duke University Press.
- Clifford, James (2005/1995) Indigenous articulations. Ashcroft, Bill, Griffiths, Gareth och Tiffin, Helen (red) *The post-colonial studies reader*. Andra upplagan. London och New York: Routledge.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Oxford: Polity Press och Blackwell Publishers Ltd.
- Gröndahl, Satu (2010) Erilaisuuden kokemuksesta moniarvoisuuteen. Romanien ja matkaajien kirjallisuus Pohjoismaissa [Från olikhet till pluralism. Romani- och resandelitteratur i Norden]. Rantonen, Eila (red) *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*. [Minoriteter och flerkulturalitet i litteraturen]. Tampere: Tampere University Press.
- Gröndahl, Satu (2018) Sweden-Finnish literature. Generational and cultural changes. Gröndahl, Satu och Rantonen, Eila (red) *Migrants and literature in Finland and Sweden*. Studia Fennica Litteraria 11. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Hirvonen, Vuokko (2008) *Voices from Sápmi. Sámi womens's path to authorship*. Översättning Kaija Markkanen. Guovdageaidnu/Kautokeino: DAT.

Kuokkanen, Rauni (1999) Etnostressistä sillanrakennukseen. Saamelaisen nykykirjallisuuden minäkuvat [Från etnostress till brobygge. Självbilder i nutida samisk litteratur]. Tuominen, Marja, Lehtola, Veli-Pekka och Autti, Mervi (red) *Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Outamaalta tunturiin. Osa 1* [Nordiska identiteter och mentaliteter. Från Outamaa till fjäll. Del 1]. Aanaar – Inari: Kustannus-Puntsi Publisher.

Lehtola, Veli-Pekka (2004) *The Sámi people. Traditions in transition*. Översättning Linna Weber Müller-Wille. Aanaar – Inari: Kustannus-Puntsi Publisher.

Liliequist, Marianne (2017) Dekolonisationsstrategier. Porträtt av kvinnliga eldsjälar inom den samiska rättighetsrörelsen. Liliequist, Marianne och Cocq, Coppelie (red) *Samisk kamp. Kulturförmedling och rättviserörelse*. Umeå: Serie Akademi.

Lindström, Lars (2017) Ann-Helén Laestadius om skammen hon ärvde. Expressen 30 juni 2017.

Rosenberg, Tiina (2002) *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas.

Sarivaara, Erika, Määttä, Kaarina, Uusiantti, Satu (2013) Statuksettomat saamelaiset [Samer utan status]. Sarivaara, Erika, Määttä, Kaarina, Uusiantti, Satu (red) *Kuka on saamelainen ja mitä on saamelaisuus – identiteetin juurilla* [Vem är same och vad är samiskhet. Vid rötterna av identitet]. Rovaniemi: LUP Lapland University Press.

Spivak, Gayatri Chakravorty (1993) *Outside in the teaching machine*. London: Routledge.

Svonni, Mikael (1996) Saami language as a marker of ethnic identity among the Saami. Seurujärvi-Kari, Irja, Kulonen, Ulla-Maija (red) *Essays on indigenous identity and rights*. Helsinki: Helsinki University Press.

Valkonen, Sanna (2009) *Poliittinen saamelaisuus* [Den politiska samiskheten]. Tampere: Vastapaino.

Yuval-Davis, Nira (1997) *Gender & nation*. London och Thousand Oaks och New Delhi: SAGE publications.

Nyckelord

Samisk identitet, identitetsskapande, urfolkslitteratur

Satu Gröndahl

Uppsala universitet

The Hugo Valentin Centre

Department of Modern Languages

Box 521

75120 Uppsala

E-post: satu.grondahl@valentin.uu.se